

164. Kapospula, főút Dombóvár-Pula között futó főút É-i oldala (KÖH: 92297)

(Tolna megye) Ő, U, Ró

A településen a Dombóvár és térsége ivóvízminőség-javító program tárgyú projekt kivitelezése során, a Dombóvár és Pula között futó főút É-i oldalán húzott vízvezeték nyomvonalán több helyen egészen apró téglatörmelék, paticsdarabot, illetve őskori edénytöredékeket találtunk. A közművek között, közvetlenül az út szélén, magánterületen húzott árokban a kivitelezéssel párhuzamosan csak a régészeti jelenségek megfigyelésére volt lehetőség, amit 2014. október 30-án végeztünk. Az árok végig megnyesett oldalában szinte mindenütt másodlagos helyzetben lévő régészeti leletek voltak, amelyeket valószínűleg a nyomvonal felett lévő domboldalról mosott le az eső a vastag iszapfeltöltődéssel együtt. A leletek egyértelműen őskori, illetve római kori lelőhely közvetlen közelségére utaltak. Az árok aljában, ahol értékelhető leletanyag, beásás megfigyelhető folyt a került elő, külön objektumszámmal láttunk el és mérőállomással pontosan bemértük. Összesen 11 kisebb objektumot tudtunk dokumentálni. A kézzel készített őskori edények az úkőkori lengyeli kultúra idejére, a kisebb tégladarabok, korongolt kerámiák a római korra keltezhetők.

SZABÓ GÉZA

165. Kaposvár, Kaposszentjakabi bencés apátság (KÖH 40006)

(Somogy megye) Ő, B, Ró, Kö Á, Kk

A kaposszentjakabi (korábban zselicszentjakabi) monostort 1061-ben Győr nembeli Ottó alapította. Az átiratban fennmaradt alapítólevélből tudtuk, hogy a terület már ekkor is lakott volt, egy „szerföltött régi” templom maradványai is álltak a területen. Az apátság jelentős birtokokkal rendelkezett, 1392-ben búcsúengedélyt kapott. Az 1508-as bencés vizitáció idején az apáttal együtt hat szerzetes élt az akkor még jó állapotban lévő épületegyüttesben. A szerzetesek elhagyták a monostort 1543-ra, katonák érkeztek a helyükre, majd Kaposvárral együtt török kézbe került. A visszafoglaló háborúk után már nem települt újjá, maradványait részint elhordták, részint föld alá kerültek.

A maradványokat 1960–1966 között, Nagy Emese vezetésével tárták fel, ekkor a helyenként több méter magas falakat kibontották, meghatározták a templom alaprajzát, ugyanakkor jelentős területek kutatatlanok maradtak, a dokumentáció sem terjedt ki egyforma részletességgel mindenre, az egykori alapozások csak részben lettek dokumentálva. A különleges szerkezetű apátsági templom eredeti formájának rekonstrukciójára egymástól jelentősen eltérő elképzelések születtek.

Az elmúlt évtizedekben a helyreállított romterület, elsősorban az apátsági templom és környezete felújításra és részleges átalakításra szorult. A munka megkezdése előtt a kaposvári Rippl-Rónai Múzeum feltárasokat folytathatott a területen. Újra feltártuk a templombelső 2013 őszén és 2014 áprilisában, valamint egy, a templom szentélyétől DK-re lévő, kisebb területet. Első lépésben eltávolítottuk az újkori visszatöltést. Ebben – mivel az 1960-as években nem használtak fémkeresőt – nagyszámú (főleg római) érmét és kisebb fémleletet találtunk. A visszatöltés alatt változó mélységben megmaradt – olykor igen vastag – középkori rétegek voltak, valamint összesen 53 (ebből a templom területén 38) sír vagy sírrészlet, amelyek közül az 1960-as években többet már részleteiben feltártak. A középkori jelenségek

gazdag leletanyagú bronzkori objektumokat vágta. A római kori megtelepedésre a templom építésénél használt római téglák mellett érmék, kerámiatöredékek utaltak.

A feltáratlan részek kibontása mellett legfontosabb célunk az alapozások szisztematikus dokumentálása, és ennek segítségével a különböző korú falak lehetőség szerinti elkülönítése volt. A feltáras folyamán megfigyelt alapfalak közül jól elkülöníthető volt egy sekély, a felszíntől 60–80 cm-re mélyülő alapozás. Az alapozási árok alján, 40–45 cm magasságig, két-három sorban egymásra tett, 20–60 cm-es megmunkálatlan kövek feküdtek, amelyek között nem, vagy csak minimális mértékben volt habarcs. A kövekre nagy méretű, 40–50 cm hosszú, 8–10 cm vastag téglákból három-négy sort falaztak. Úgy vélem, ezeket az alapozásokat az alapítólevélben említett, az apátsági templom alapítása-kor romosan álló templomhoz kapcsolhatjuk. Ilyen alapozásokat figyeltünk meg a ma romjaiban látható templombelső, 80–85 cm vastag falai alatt, a templom K-i falától az ÉNy-i és DNy-i zárt helyiségek középső részéig terjedő párhuzamos szakaszon, a templom K-i falának belső részén, az apszis két oldalán is. Utóbbiak kétségtelenül együtt épültek a hosszanti falakkal, azok „fordulnak be”. Az apszisban töredékesen, ám jól rekonstruálhatóan került elő a korai épület négyzetes szentélyének alapozása. Azonos szerkezete alapján jól köthető a többi hasonló alaphoz, csupán az új szentély falai választják el azoktól. Az így kirajzolódó templomnak legjobban a Ny-i fala sérült. Ez a későbbi templom belsejébe került, így a templombelső temetkezései szinte teljesen megsemmisítették. Megmaradt azonban egykori ÉNy-i és DNy-i falforduló indítása, a templom belsejének bontásakor pedig a fal É-i szakaszából tártunk fel egy félméteres részletet – gyakorlatilag két nagy követ, amelyek kijelölik az épület egykori Ny-i végét.

A templom egyenes szentélyzáródású, nagyjából 12,5 m hosszú, 7,5 m széles egyhajós épület volt. A felmenő falaiból is azonosíthatók szakaszok, amelyeket felhasználtak az apátsági templom építéskor. Azonosításukat jellegzetes építőanyaguk teszi lehetővé: az alapozás köveire épülő téglasorok téglái jóval nagyobbak, vastagabbak és világosabb árnyalatúak, mint a később beépítettek. Hasonló téglákat a felmenő falakban csak ezek felett az alapozások felett, elsősorban az egykori templom É-i falán találtunk. A folyamatos 20. századi helyreállítások alkalmával a téglák nem mindig az eredeti helyükre kerültek, de így is jól elválik egy-egy ilyen szakasz az ÉNy-i zárt fülke közepétől K-re, valamint az egykori templom ÉK-i részén.

A templomtól K-re egy nagyméretű árok részletét tártuk fel. Mivel a késői rombolások miatt csak a mai felszíntől 2,5–3 m mélyen jelentkezett, az 1960-as években nem érték el. Mi is csak 3,5–4 m mélységig tudtuk követni. Betöltésének felső részét egy visszatemetés rétege alkotta, alatta a természetes feltöltődésben, őskori és római kerámia, római pénz, tégladarabok, és egy aranyfüggő mellett hullámvonal-kötegdíszes kerámiát találtunk. Az objektumot a feltárt szakaszon falazott téglasírok és későbbi falak metszik. Az árok belső oldalán cölöpök sorakoztak.

Az alapozások és a falmaradványok jó részét az apátsági templomhoz kapcsolhatjuk. A 98–110 cm vastag falak alapozásai kb. 100–140 cm mélységűek voltak. A kiásott alapárkot téglákkal és kövekkel töltötték meg, majd habarccsal öntötték le, az alapozást végül a lábazatnál három fekvő, vagy egy ferdén álló téglasorral zárták le. Ilyeneket találunk nagyjából mindenhol a templom külső falainál és az ezekből induló É–D-i irányú kis falak is így vannak alapozva. A habarcszásuk folytatódó, láthatóan egyszerűen készülnek, tehát a templom két oldalán sorakozó félig zárt terek – ha nem is mai formájukban – egyidősek a külső határoló